

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й СТАНУ МЕТОДОМ ПОЛІМОДАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗВОРОТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У роботі розглядаються теоретико-методологічні проблеми й експериментальні результати розробки цілісної системи саморегуляції діяльності й стану методом полімодальних зворотних зв'язків. У роботі показано, що центральною ланкою цілісної системи саморегуляції діяльності й стану є образ, структурований відповідно до індивідуальних пріоритетів показників зворотнього зв'язку від результатів діяльності й параметрів стану. Показано, що для вивчення процесів саморегуляції в багатоконтурних системах зворотного зв'язку загальнометодологічні принципи повинні бути доповнені специфічним принципом адекватності розподілу інформаційних потоків між аналізаторами різної модальності.

Ключові слова: діяльність, стан, цілісна система, саморегуляція, полімодальний зворотній зв'язок, оперативний образ.

Постанова проблеми. Однією із провідних проблем сучасної психології є вивчення різних аспектів саморегуляції діяльності й станів людини. Незважаючи на явний взаємозв'язок і взаємозумовленість професійної діяльності й функціональних станів людини, теоретичні концепції їхнього спільного розгляду тільки починають розроблятися. У зв'язку зі спільністю процесів психічної регуляції, які лежать в основі й професійній діяльності, і функціональних станів, для їхнього спільного дослідження необхідна розробка єдиного методологічного підходу. В якості такого підходу нами обрано метод полімодальних інструментальних зворотних зв'язків. На необхідність вивчення полімодальних зворотних зв'язків указували багато дослідників. Однак вивчення такого типу зворотних зв'язків натрапляє на ряд методологічних і експериментальних труднощів. Зокрема, як саме варто розподіляти інформацію про результати діяльності й показники стану між тими або іншими аналізаторами, що сприймають сигнали зворотного зв'язку (ЗЗ), щоб забезпечити підвищення ефективності діяльності, а не привести до її зриву.

Мета дослідження. У роботі пропонуються теоретичні підходи до побудови моделі цілісної системи саморегуляції (СР) діяльності й стану, а також наведено результати експериментального вивчення формування цілісної системи СР на основі методології суб'єктно-діяльнісного підходу й принципу недиз'юнктивності формування психічних механізмів саморегуляції на прикладі полімодального (зорового та слухового) зворотного зв'язку (ЗЗ).

Огляд основних напрямків дослідження саморегуляції. Одним із провідних напрямків у вивченні саморегуляції є суб'єктно-діяльнісний підхід. Розробляється суб'єктно-діяльнісний підхід з використанням принципу недиз'юнктивності формування психічних механізмів саморегуляції [3]. А. В. Брушлінським показано, що традиційне кібернетичне трактування зворотних зв'язків є специфічним не для будь-яких, не для всіх типів взаємодії між різними процесами і їхніми результатами, а лише для певних типів: безпосередніх, односторонніх, заздалегідь заданих, наочно-почуттєвих, сигнальних. Зворотні зв'язки являють собою чуттєво-наочне, безпосереднє співвіднесення або порівняння: 1) заздалегідь заданих (а не взагалі будь-яких), бажаних, кінцевих; 2) фактично досягнутих, проміжних, поточних результатів. Таким чином, меха-

нізм зворотних зв'язків безпосередньо заснований на початковій заданості еталона, що заздалегідь установлює спосіб прямого порівняння проміжних і кінцевих станів регульованого процесу. Тут виявляється принципове розходження між типами детермінації: 1) зворотним зв'язком; 2) більш складними видами саморегуляції, що лежать в основі розвитку, який здійснюється безвідносно до будь-якого заздалегідь встановленого масштабу, еталону або критерію. Проблема саморегуляції стає нескінченно більш складною у випадку розумового процесу, специфічного для теоретичного, опосередкованого пізнання. Тепер у якості «бажаного» виступає насамперед прогнозоване майбутнє рішення, що протягом тривалого періоду часу залишається в значній мірі невідомим і тому не настільки певним, як у випадку передбачення. Така «невідомість» того, що шукають, означає, що навіть у ході його поступового прогнозування, воно до останньої стадії розумового процесу не може бути знайдене й зафіксоване із певною ясністю. Тому зворотний зв'язок, тобто безпосередній і однозначний зв'язок між заздалегідь заданими наочно-почуттєвими, сигнальними й тому подібними ознаками, не може бути головним, а тим більше єдиним фактором у процесі саморегуляції мисленням. Це означає, що зворотні й взагалі сигнальні зв'язки (що відбивають найпростіші, а зовсім не будь-які причинні залежності) необхідні, але недостатні для детермінації суб'єкта.

Також у рамках суб'єктно-діяльнісного підходу вивчаються структурно-функціональні аспекти саморегуляції [5] як специфічні феномени загальної здатності до саморегуляції діяльності й критерію суб'єктного розвитку й суб'єктного буття людини [6]. У роботах О.О. Конопкіна показано, що в процесі усвідомленої регуляції суб'єкт здійснює зміну об'єктивних вимоги до діяльності у відповідності з системою своїх внутрішніх детермінант довільної активності. Однак, незважаючи на ступінь кінцевого взаємного співвідношення обох, об'єктивних і суб'єктивних, факторів, що детермінують діяльність, сам процес регуляції повинен стати єдиною, строго погодженою у всіх своїх ланках системою, що спрямована на досягнення прийнятої суб'єктом мети. Ступінь розвитку внутрішнього плану побудови діяльності є важливим критерієм сформованості загальної здатності до саморегуляції й критерієм суб'єктного становлення людини.

У парадигмі суб'єктного підходу вивчаються індивідуально-психологічні особливості стилів саморегуляції й роль свідомості й самосвідомості в процесах саморегуляції [7]. У роботах В.І. Моросанової були знайдені шляхи й розроблена програма формування ефективних стилів саморегуляції засобами підвищення суб'єктної активності й розвитку усвідомленої саморегуляції, формування її ефективних стилів. Було поставлене завдання дослідження самосвідомості як засобу у процесах саморегуляції, у чому здійснюється її регулююча роль. З іншого боку, рівень регуляції самосвідомістю поведінки є проявом вищого рівня суб'єктності.

У рамках діяльнісного підходу на основі концепції оперативності відображення у формі оперативного образу вивчаються проблеми образної регуляції діяльності [9]. У роботах Д.О. Ошаніна розроблено уявлення про комплексний переробний апарат як упорядковану систему оперативних образів, кожний з яких займає в ній певне місце й виконує певну функцію при перетворенні інформації. Цей апарат позначений як психологічна функціональна система предметної дії. Результат роботи психічної функціональної системи одночасно є і суб'єктивним (задоволення потреби, досягнення мети) і об'єктивним (перетворення об'єкта). При цьому його основна особливість полягає саме в його пред-

метності. Відносно предметної дії стають предметно, подібно як річ, вираженими і мета дії (заданий стан об'єкта), і його вихідні умови (поточний стан об'єкта), а також і шляхи впливу на об'єкт (відбиття в образі оперативної структури об'єкта), і результат дії (матеріальний продукт, перетворений об'єкт).

З позицій системно-діяльнісного підходу розробляється концепція саморегуляції функціонального стану людини в екстремальних умовах [4]. У роботах Л.Г. Дикої показано, що гострота проблеми саморегуляції ФС (функціонального стану) в екстремальних умовах виконання складних видів професійної діяльності пов'язана з тим, що важкі і несприятливі для суб'єкта функціональні стани, які виникають в цих умовах, можуть приводити до дезорганізації професійної діяльності аж до відмови від неї, втрати здоров'я, руйнування особистості, депрофесіоналізації. Тому проблеми оптимізації несприятливих для діяльності станів і оволодіння професійним стресом потребують активної розробки у фундаментальних й прикладних психологічних дослідженнях. Сутність цих проблем полягає у виявленні закономірностей розвитку несприятливих психічних і психофізіологічних (функціональних) станів у професійній діяльності людини, побудові загальних і індивідуальних стратегій їхнього попередження й подолання в процесах керування складними технічними об'єктами в екстремальних умовах діяльності.

З позицій міжсистемного підходу на основі концепції проблемностей розробляється узагальнена модель психічної регуляції діяльності й функціональних станів [10]. У роботах Голікова й Костіна показано, що на кожному рівні специфіка регуляції визначається особливостями процесів виникнення й подолання проблемностей, на організацію яких спрямована регуляція, і які вона забезпечує. Розробка моделі психічної регуляції професійної діяльності ґрунтується на положеннях і принципах системного підходу. При цьому мається на увазі, що діяльність являє собою цілісне явище, регуляція якого має багаторівневу ієрархічну структуру. У той же час при дослідженні функціональних станів в екстремальних умовах діяльності Л.Г. Дикої відзначалася неоднозначність співвідношень між психологічними системами професійної діяльності й діяльності з саморегуляції станів у міру зростання екстремальності зовнішніх умов. Залежно від обставин і особистісних особливостей людини є можливим як домінування професійної діяльності на шкоду стану, так і відмова від неї при прагненні зберегти певний прийнятний стан. Інакше кажучи, може відбутися зміна детермінант психічної регуляції й порушення її цілісності.

Також авторами показано, що системний підхід по суті своїх принципів має внутрішню суперечливість: можливості його застосування не можуть бути адекватно поширені на абсолютно всі існуючі в дійсності об'єкти складної природи, у тому числі з дезінтегруючими й ірраціональними типами зв'язків і взаємодій.

У зв'язку із цим як методологічна основа досліджень ірраціонального типу взаємодій авторами розроблений міжсистемний підхід. Головним поняттям міжсистемного підходу є «системний комплекс», який вони визначають як певну кількість самостійних систем, що ірраціонально взаємодіють між собою. Аналіз властивостей об'єкта як системного комплексу дозволив сформулювати такі принципи міжсистемного підходу: з'єднуваності, неупорядкованої кількості, варіативності, іррегуляції, неоднозначної обумовленості та різноспрямованої активності. Міжсистемний підхід є методологічною позицією для розгляду системних комплексів як одного із класів об'єктів складної природи. Одночасно системний підхід залишається методологічною

позицією для вивчення іншого класу складних об'єктів – систем, але по суті понять і принципів його варто вважати внутрішньо-системним підходом. З позиції міжсистемного підходу методологічна проблема класифікації об'єктів дослідження полягає в їхньому поділі на системи й системні комплекси по якості раціональності або ірраціональності взаємодій.

Вивчення полімодальних зворотних зв'язків було почато ще в роботах Н.О. Бернштейна при дослідженні структури довільних рухів. Згідно Н.О. Бернштейну [2], головною психологічною детермінантою рухового акту у людини є зміст рухового завдання. Він визначає і зміст тієї інформації, що необхідна для запуску й регулювання руху (склад аферентного синтезу), і паттерн команд, що посилаються до м'язів, (моторні програми), і добавки, що коригують основні програми (сенсорні корекції), які забезпечуються полімодальним зворотним зв'язком у замкнутій системі керування рухом. В результаті інтеграції змістів і значень з відповідною до них полімодальною аферентацією, сприйняття стає осмисленим процесом і тоді той образ, що формується в ньому, здобуває адекватність даному зовнішньому середовищу. Просторова картина руху, яка є заданою в вихідному образі, інтегрується в образі руху з динамікою процесу реалізації, що представлена в ньому динамікою полімодальної аферентації (тобто зорових, пропріоцептивних, тактильних, слухових і вестибулярних відчуттів).

Однак, як указує О.І. Назаров [8], коли мова йде про рухову систему, яка має багато взаємозв'язків, зокрема про безліч взаємозалежних каналів прямих і зворотних зв'язків у системі керування рухом, виникає проблема, що у свій час була сформульована Н.А. Бернштейном [2], але не була розвинена ані ним самим, ані іншими фахівцями. Ця проблема полягає в наступному: по яких принципах у живій системі з численними взаємозв'язками відбувається розподіл зворотних зв'язків між каналами прямого впливу? Одним з можливих є принцип максимуму впливу: система з численними зв'язками приводиться в рух регулюючим імпульсом у якому-небудь одному прямому каналі, а в якості сигналу зворотного зв'язка для нього вибирається той, який має максимальну із всіх наявних реакцій на регулюючий вплив. Такий розподіл адрес зворотних зв'язків відбувається досить швидко, якщо різниця між наявними в них реакціями добре помітна, а кількість взаємозалежних каналів є невеликою.

Вивчення процесів саморегуляції в системах, що використовують багатоконтурні полімодальні зворотні зв'язки, знайшло свій розвиток у методиках відновлення рівня працездатності після психо-емоційних перевантажень. Так, у роботі [1] показано, що поєднання корисного ефекту від впливу пульсуючого світла й пульсуючого звуку привело до виникнення нової полімодальної технології зміни хвильової активності мозку людини – аудіо-візуальної стимуляції. Аудіо-візуальна стимуляція в бета, альфа, тета або дельта-ритмах головного мозку стала прекрасним інструментом настроювання психофізіологічного стану людини.

У роботі [11] показано, що на даний час набули широкого застосування в практиці психотерапії сучасні технічні й апаратні засоби, що включають у свій склад комп'ютерні програми та прилади біологічного зворотного зв'язку, дія яких ґрунтується на використанні методів ритмічного, світлового й звукового, впливу. Багато технічних засобів досить добре відомі у світовій медичній і психологічній практиці, але через певний ряд причин вони поки що не знайшли широкого поширення у вітчизняній практиці.

Таким чином, методи інструментальних багатоконтурних полімодальних зворотних зв'язків, з одного боку, і релаксаційні та медитативні методи –

з іншого, являють собою два підходи (з боку фізіології й з боку психіки), до процесів формування цілісної системи саморегуляції.

Організація дослідження. Система полімодального ЗЗ дозволяє розділити функціонально різні потоки інформації: сигнали про параметри професійної діяльності передаються по зоровому аналізатору, а сигнали про показники функціонального стану працюючої людини передаються по слуховому аналізатору.

У якості професійної діяльності використовувалася операторська діяльність компенсаторного стеження (ОД). Вся необхідна для діяльності інформація подавалася через три контури зворотного зв'язка.

Перший контур – зоровий безперервний ЗЗ від показників діяльності у вигляді сигналу помилки як значення різниці між еталонним і компенсуючим сигналами (те або інше положення показника стрілочного індикатора).

Другий контур ЗЗ – зорова дискретна ЗЗ у вигляді сигналу оцінки поточної помилки стеження як результат порівняння поточної помилки й припустимого рівня помилки (зелений індикатор – розбіжність нижче припустимої величини помилки, червоний індикатор – розбіжність вище припустимої величини помилки).

Третій контур ЗЗ – слухова дискретна ЗЗ від серцевих скорочень у вигляді швидко-загасаючих тонових сплесків. Сигнал ЗЗ від ЧСС входив в структуру експерименту за принципом «плацебо», тобто випробуванням пояснювалося, що ці звукові сплески є лише однією з фонових умов виконання діяльності.

Мета діяльності – мінімальні помилки стеження. Конкретне завдання саморегуляції в конкретній ситуації діяльності відноситься в цілому до класу «поточних проблемностей» і почасти до класу «проблем», по класифікації Голікова й Костіна [10].

Інструментально контури ЗЗ залишаються розділеними, а завдання по формуванню цілісного контуру СР переносяться в психологічну сферу людини. Також є можливим інший тип технології формування діяльності – повністю інструментальна організація єдиної системи СР, що дозволить «задіяти» лише один який-небудь аналізатор. Вибір типу технології й принципів розподілу каналів інформації (показників діяльності й параметрів стану) по типах аналізаторів залежить від провідної модальності, у якій здійснюється діяльність.

У ході дослідження реєструвались об'єктивні показники: значення похибки стеження за сигналом, значення припустимого і неприпустимого рівня похибки стеження, значення частоти серцевих скорочень. Також реєструвались суб'єктивні показники у вигляді самозвіту про наявність і зміст уявних мислених образів, що виникали під час виконання діяльності.

Результати дослідження. Отримані експериментальні дані дозволили виявити дві групи випробуваних. Першу групу склали ті випробувані, які не змогли виявити й усвідомлено вказати на існування зв'язку між звуковими сигналами ЧСС і своїм серцевим ритмом. Другу групу склали ті, які змогли усвідомити цей зв'язок.

Перша група характеризується тим, що уявний образ, що створюється випробуванням по ходу формування саморегуляції діяльності й стану, виявляється розмитим і аморфним. У другій групі уявний образ був в основному диференційованим за принципом «центр-периферія» з досить певним змістом центра й периферії. Аморфність образу в першій групі пояснюється відсутністю усвідомлення значимості тих або інших сигналів ЗЗ, при цьому основна увага концентрується на поточних значеннях положення покажчика стрілочного індикатора. Наявність індикатора стану не усвідомлюється, а сам стан

не вводиться в зміст діяльності. Структурованість образу в другій групі виявляється, по-перше, у виділенні стану, як елемента діяльності, а не тільки як обставини ситуації, у якій протікає діяльність, по-друге – здійснюється поділ сигналів ЗЗ на значимі (центральні в образі) і незначущі (периферія образу).

У ході виконання операторської діяльності було виявлено певну закономірність зміни фаз діяльності.

Перша фаза – створення рухових навичок для забезпечення успішного стеження за положенням індикатора приладу.

Друга фаза – фаза конфлікту, у ході якої відбувається циклічне перефокусування уваги з ритму серцевих скорочень на діяльність стеження і у зворотному напрямі. У ході цієї фази відбувається формування стійких «зон» свідомості, у кожній з яких увага втримує показники ЧСС і діяльності за принципом «центр-периферія».

Третя фаза – фаза узгодженої діяльності, у ході якої формується структура цілісного образу «діяльність-стан» у формі розподілу довільної уваги по кожній з модальностей каналів зворотного зв'язка. Структура цілісного образу така, що в центрі зорової уваги перебувають індикатори оцінки помилки стеження, а на периферії зорової уваги – положення покажчика поточного значення неузгодженості еталонного й робочого сигналів. При цьому в центрі слухової уваги перебуває величина інтервалу між звуковими сигналами ритму серця.

Аналіз результатів. Структура об'єктивного розподілу пріоритетів між сигналами ЗЗ і структура суб'єктивного поля розподілу цих пріоритетів відрізняються.

За об'єктивними показниками центральне положення займають показники стану, тому що зменшення дисперсії помилок корелює зі зменшенням дисперсії ЧСС.

Структура суб'єктивного образу-поля розподілу пріоритетів центрується навколо сигналу ЗЗ «оцінка помилки діяльності».

Розподіл топографії свідомості по значимості цих показників указує на формування єдиної системи СР у вигляді того або іншого ступеня співвідношень між цими показниками й у вигляді звертання до цих показників у ході виконання діяльності. Таке розходження вказує на складність самої структури єдиної системи СР діяльності й стану.

Висновки

1. Проблема вивчення процесів саморегуляції цілісної людини в психології вивчається в напрямку формування єдиної системи саморегуляції діяльності й стану працюючої людини. Однак наявні результати пов'язані з «макропсихологічними» механізмами формування цілісної системи саморегуляції. Недостатньо розроблені методологічні підходи до вивчення процесів внутрішньо-особистісних перебудов саморегулятивних механізмів стану й діяльності при освоєнні діяльності.

2. При вивченні цілісної системи саморегуляції діяльності й стану людини вже відомі загально-методологічні принципи: активності, цілісності, суб'єктності, повинні бути доповнені специфічним принципом адекватності розподілу інформації в каналах зворотного зв'язка.

3. Центральною ланкою цілісної системи СР діяльності й стану є образ, структурований відповідно до індивідуальних пріоритетів показників зворотного зв'язка від результатів діяльності й параметрів стану.

4. Для забезпечення формування ефективного образу цілісної системи саморегуляції діяльності й стану необхідно використовувати багаток-

нтурні полімодальні контури зворотного зв'язка.

5. Ефективність образу цілісної системи саморегуляції визначається адекватним і коректним розподілом інформаційних потоків про показники діяльності й стану по різним модальностям органів сприйняття працюючої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безносюк Е.В.* Саморегуляція функціонального состояния ЦНС методом БОС с использованием полимодальной ритмостимуляции / Е.В. Безносюк, Е. Д. Безносюк, А.Б. Веденяпин // Сб. научных трудов. Методы нелекарственной терапии, диагностики и коррекции здоровья. – М.: ММА им. Сеченова, 1993.
2. *Бернштейн Н. А.* О построении движений / Н.А. Бернштейн. – М.: Медгиз, 1947. – 450 с.
3. *Брушлинский А.В.* Психология субъекта / Отв.ред. проф. В.В. Знаков. – М.: Институт психологии РАН; СПб.: издат."Алетейя", 2003. – 272 с.
4. *Дикая Л.Г.* Психическая саморегуляция функционального состояния человека / Л.Г. Дикая. – М.: Ин-т психологии РАН, 2003. – 318 с.
5. *Конопкин О.А.* Психическая саморегуляция произвольной активности человека (структурно-функциональный подход) / О.А. Конопкин // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 5–12.
6. *Конопкин О.А.* Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 2004. – № 2. – С. 128 – 135.
7. *Моросанова В.И.* Самосознание и саморегуляция поведения / В.И. Моросанова, Е.А. Аронова. – М.: Ин-т психологии РАН, 2007. – 213 с.
8. *Назаров А.И.* Психологическая модель двигательного действия. lib.sportedu.ru/Press/SP/2009N2/p8-13.htm
9. *Ошанин Д.А.* Концепция оперативности отражения в инженерной и общей психологии // Образ в регуляции деятельности / Под ред. Н.Л. Мориной, В.И. Козлова. – М.: Российское психологическое общество, 1997. – 218 с.
10. Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа. – М.: Ин-т психологии РАН, 1999. – 358 с.
11. *Чугаев И.Г.* Способ самоуправления уровнем бодрствования путем одновременного применения БОС и ритмовоздействия по параметру ЧСС / И.Г. Чугаев, Е.В. Безносюк, А.Б. Веденяпин, К.А. Лисицина // Материалы 3 Всесоюзной научно-технической конференции. Проблемы создания технических средств для диагностики и лечения заболевания ССС. – Львов, 1990. – С. 83.

Польшин А. К. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗРАБОТКЕ ЦЕЛОСТНОЙ СИСТЕМЫ САМОРЕГУЛЯЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СОСТОЯНИЯ МЕТОДОМ ПОЛИМОДАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ ОБРАТНЫХ СВЯЗЕЙ

В работе рассматриваются теоретико-методологические проблемы и экспериментальные результаты разработки целостной системы саморегуляции деятельности и состояния методом полимодальных обратных связей. В работе показано, что центральным звеном целостной системы саморегуляции деятельности и состояния является образ, структурированный согласно индивидуальным приоритетам показателей обратной связи от результатов деятельности и параметров состояния. Показано, что для изучения процессов саморегуляции в многоконтурных системах обратной связи общеметодологические принципы должны быть дополнены специфическим принципом адекватности распределения информационных потоков между анализаторами разной модальности.

Ключевые слова: *деятельность, состояние, целостная система, саморегуляция, полимодальная обратная связь, оперативный образ.*

Polshin A.K. THEORETICAL- METHODOLOGICAL AND PRACTICAL APPROACH TO DEVELOPING A COHERENT SELF-REGULATION SYSTEM ACTIVITY AND STATE POLYMODAL TOOL BY A FEEDBACK

This paper deals with theoretical and methodological issues and experimental results of the development of an integrated system of self-regulation by the state and polymodal feedback. It is shown that the central part of an integrated system of self-regulation and the state is the

image, structured according to individual priorities performance feedback on performance and parameters of state. It is shown that for the study of self-regulation in multiple-feedback systems, general methodological principles should be supplemented by a specific principle of the adequacy of the distribution of information flows between different analyzers modality.

Keywords: activity, state, integrated system, self-regulation, polymodal feedback, online image.

УДК 159.923:378

Радчук Г. К. (м. Тернопіль)

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття присвячена психолого-педагогічному аналізу герменевтичних аспектів сучасного освітнього середовища. Проаналізовано основні поняття герменевтики у контексті освіти. Обґрунтовано, що герменевтика дозволяє зрозуміти сутнісні засади процесу гуманітаризації освіти, допомагає глибше осягнути механізми становлення особистості у процесі пізнання, який охоплює культурні, моральні та інші аспекти.

Ключові слова: герменевтика, освіта, суб'єкт освіти, інтерпретація, герменевтичне коло, смисл.

Постановка проблеми. Пильна увага сучасної освіти до проблеми гуманітаризації пов'язана зі зміною у масовій свідомості загальної картини світу, в центр якої поставлена людина. Результатом домінування сцієнтистського підходу в освіті стала її максимальна диференціація і спеціалізація для досягнення оптимальної суспільної користі, а метою навчання – оволодіння сумою знань, умінь та навичок.

Водночас сьогодні на зміну розуміння освіти як форми соціального наслідування поступово приходить бачення її як способу покладання смислу і на цій основі створення образу світу і свого власного образу в цьому світі. Утім, досвід показує, що традиційний процес освіти, як правило, не актуалізує смислові, ціннісні та рефлексивні джерела роботи свідомості. Відтак, результатом традиційного підходу є активність мислення, котра може бути визначена як механічно-репродуктивна. Мова йде про жорстко детермінований стиль мислення, який визначає технології модульно-рейтингового, комп'ютерного, кредитно-трансферного та іншого навчання, що покликані вирішити основні проблеми освіти.

На наш погляд, доцільно чітко окреслити основні сутнісні аспекти процесу гуманітаризації. Власне герменевтика задає гуманітарну спрямованість філософським засадам освіти, допомагає глибше осягнути механізми становлення особистості у процесі пізнання.

Результати теоретичного аналізу. Герменевтика є гуманістичною течією у філософії і в центрі її уваги знаходяться процеси розуміння людиною світу. У контексті нашого дослідження звернення до герменевтики продиктовано тим, що герменевтичний підхід утворює напрямок людського мислення, орієнтований на такі форми духовного освоєння світу, як мораль і творчість. Можна стверджувати, що у процесі освіти людина постійно знаходиться у ситуації самовизначення: вибору і розуміння світу та себе у цьому світі. Суб'єкт освіти виступає як людина, котра безперервно інтерпретує, розшифровує глибинні смисли, що постають за очевидними, поверхневими значеннями. Відтак, значення герменевтичного підходу для досліджуваної